

<https://doi.org/10.25312/j.10230>

Magdalena Jaszczyk-Grzyb <https://orcid.org/0000-0002-0551-3388>
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
e-mail: magdalena.jaszczyk@amu.edu.pl

Recenzja książki Margaret Ohia-Nowak, *Antyczarny rasizm. Język – Dyskurs – Komunikacja*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2025

**Book review: Margaret Ohia-Nowak
*Antyczarny rasizm. Język – Dyskurs –
Komunikacja [Anti-Black Racism:
Language – Discourse – Communication]*,
Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu
Marii Curie-Skłodowskiej, 2025**

Streszczenie

Niniejszy artykuł recenzyjny poświęcono książce *Antyczarny rasizm. Język – Dyskurs – Komunikacja* autorstwa Margaret Ohii-Nowak. Pozycja ta została wydana w 2025 roku przez Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. W recenzji syntetycznie opisano strukturę i treść publikacji, zastosowane podejście metodologiczne oraz wybrane wyniki badań. Niniejszy artykuł ma charakter krytyczno-analityczny i omawia wkład przywołanej pracy w badania nad dyskursem dotyczącym dyskryminacji wyrażanej językowo. Nacisk położono na podkreślenie wartości poznawczej przedstawionych badań nad strukturami i mechanizmami anty czarnego rasizmu w Polsce. Szczególną uwagę zwrócono na nowatorskie podejście wielopłaszczyznowe, odpowiadające złożoności analizowanego problemu badawczego. W artykule wskazano ponadto możliwe kierunki dalszego rozszerzenia i pogłębienia badań.

Słowa kluczowe: antyczarny rasizm, analiza dyskursu, krytyczna analiza dyskursu, intersekcyjność, multimodalność

Abstract

This review provides a concise overview of the publication's structure and content, the methodological approach adopted, and selected research findings. The review adopts a critical-analytical approach and examines the contribution of the work to research on discourse related to linguistically expressed discrimination. Particular emphasis is placed on highlighting the cognitive value of the presented research on the structures and mechanisms of anti-Black racism in Poland. Special attention is also given to the innovative multi-dimensional approach adopted in the publication, which reflects the complexity of the research problem under analysis. The review also outlines possible directions for further extending and deepening the research.

Keywords: anti-Black racism, discourse analysis, critical discourse analysis, intersectionality, multimodality

Na wstępie warto podkreślić, że monografia Margaret Ohii-Nowak *Antyczarny rasizm. Język – Dyskurs – Komunikacja* stanowi rezultat nie tylko działalności naukowej autorki, lecz także jej zaangażowania dydaktycznego i aktywistycznego, skoncentrowanego na problematyce rasizmu, inkluzywności oraz praw człowieka. Na uwagę zasługuje bogate doświadczenie zawodowe badaczki¹, ściśle powiązane z tą tematyką. Książka wpisuje się ponadto w ciąg wcześniejszych opracowań² naukowych autorki poświęconych tej problematyce, które tworzą solidną podstawę merytoryczną prowadzonych analiz. Całokształt wymienionych doświadczeń znajduje wyrazne odzwierciedlenie w koncepcji i realizacji recenzowanej monografii. Działalność naukowa, zawodowa i aktywistyczna Margaret Ohii-Nowak w istotny sposób kształtuje recenzowane opracowanie, które stanowi swoiste kontinuum różnych perspektyw poznawczych. Dzięki temu publikacja zyskuje wielowymiarową strukturę, adekwatną do złożoności analizowanego problemu badawczego. Dążenie autorki do ukazania wieloaspektowości zjawiska antyczarnego rasizmu znajduje odzwierciedlenie również w przyjętej metodologii, w której dyskurs jest jedną z kluczowych kategorii analitycznych.

Wstęp do monografii zawiera między innymi usystematyzowane ujęcie zarysu demograficznego, struktury i sytuacji społeczno-politycznej badanej społeczności, z uwzględnieniem charakterystycznych cech rasizmu w Polsce. Następnie autorka dokonuje refleksji nad własnym usytuowaniem badawczym, uzasadniając przyjętą perspektywę wieloaspektową oraz zaangażowanie w proces poznawczy. Monografia składa się z pięciu rozdziałów, w których autorka prezentuje najpierw perspektywę semantyczną pola językowego rasizmu w polszczyźnie (rozdział I), następnie omawia pojęcia rasizm, urasowanie/urasawianie oraz antyczarność (rozdział II), przechodząc do dyskursywnych

---

¹ Margaret Ohia-Nowak jest m.in. konsultantką DEI (Diversity, Equity, Inclusion), założycielką i prezeską Centrum Intersekcyjnej Sprawiedliwości w Polsce, współzałożycielką Fundacji Black Justice Poland i Black Europe Foundation oraz członkinią Stowarzyszenia Polaków Pochodzenia Afrykańskiego (SPPA), a także Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej (TEA).

² Poczynając od 2020 roku, m.in.: *Słowo „Murzyn” jako perlokucyjny akt mowy; Nasze czarne życie; Dlaczego rasizm dotyczy dyskryminacji osób wyłącznie nie-białych?* oraz *Dyskurs a rasa/rasizm*.

badania rasizmu (rozdział III) oraz językowych mechanizmów urasawiania osób czarnych (rozdział IV), a kończąc na multimodalnej analizie przypadku Simona Mola (rozdział V), by w rozdziale podsumowującym skupić się na postulacie włączenia do aktualnej dyskusji naukowej paradygmatu anty czarnego rasizmu jako paradygmatu współczesności. Monografia oprócz wymienionych tu głównych rozdziałów zawiera również *Bibliografię*, w tym spis opracowań, słowników, analizowanych książek i materiałów z mediów, a także wykaz skrótowców.

W części teoretycznej publikacji na szczególną uwagę zasługują obszerne i wielopłaszczyznowe opracowania kluczowych dla pracy pojęć, takich jak: *rasa*, *rasizm*, *urasawianie*, *czarność*, *białość* oraz *anty czarność* (s. 35–105), które tworzą fundament konceptualny dla przeprowadzonych w dalszej części książki analiz empirycznych. Autorka przedstawia zarówno historyczne uwarunkowania tych terminów, jak i ich współczesne konotacje, odwołując się do interdyscyplinarnego dorobku naukowego w tym zakresie. Tak skonstruowana rama pojęciowa nie tylko porządkuje podstawowe zagadnienia, ale również stanowi solidne zaplecze teoretyczne dla prowadzonych w dalszej części pracy analiz empirycznych, umożliwiając ich osadzenie w szerszym ujęciu społecznym, kulturowym i politycznym. Margaret Ohia-Nowak konstatuje, że „prototypowym rasizmem jest rasizm wobec osób czarnych”, i postuluje „szersze wykorzystanie konstrukcji/wyrażenia anty czarny rasizm, bo właśnie o takim rasizmie jest ta książka” (s. 51).

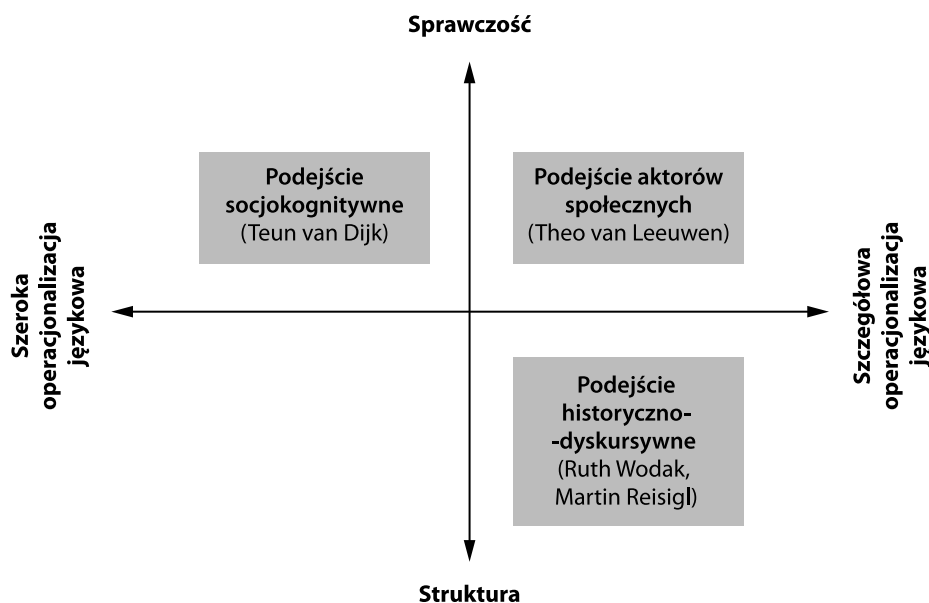
Perspektywa badawcza, przyjęta w monografii, zakłada, że „wiedza nie jest apolityczna, lecz zakorzeniona w strukturach władzy i ideologii, a tworzenie wiedzy jest nie tylko praktyką badawczą, ale także praktyką społeczno-polityczną” (s. 31). Zgodnie z tym teoretycznym założeniem autorka słusznie sięga w części dotyczącej metodologii do założeń Krytycznej analizy dyskursu (KAD, ang. *critical discourse analysis*, CDA), w tym podejścia dyskursywno-historycznego, opracowanego przez Ruth Wodak i Martina Reisigla (ang. *discourse-historical approach*, DHA), społeczno-poznawczego podejścia do dyskursu Teuna van Dijka (ang. *sociocognitive approach*) i podejścia aktorów społecznych (ang. *social actors approach*) rozwiniętego przez Theo van Leeuwen³. Badacze KAD koncentrują się na różnych jednostkach analizy w ramach *social aggregation* – to określenie stworzone przez Wodak i Meyera (2009: 21) definiowane jest jako analiza zagadnień związanych z relacją pośredniczącą między językiem a strukturą społeczną (por. rys. 1). W każdym z wielu dostępnych podejść⁴ w ramach KAD akcentuje się relacje

---

³ Kompleksowe i syntetyczne ujęcie głównych kierunków Krytycznej analizy dyskursu (Critical Discourse Analysis, CDA), uwzględniające zarówno ich inspiracje i założenia teoretyczne, jak i kluczowych przedstawicieli oraz sposoby analizy, zostało zaprezentowane przez Ruth Wodak i Michaela Meyera (2009: 20). Autorzy, posługując się przejrzystymi i trafnymi wizualizacjami, ukazują różnicowanie podejść w obrębie KAD, podkreślając jednocześnie wspólne dla nich założenia metodologiczne oraz odmienne akcenty interpretacyjne wynikające z wielu tradycji badawczych.

⁴ Oprócz wymienionych w niniejszym opracowaniu podejściami w ramach KAD są także – według Wodak i Meyera (2009: 20) – *Dispositive Analysis* (Siegfried Jäger i Florentine Maier), *Corpus-Linguistics Approach* (Gerlinde Mautner) oraz *Dialectical-Relational Approach* (Norman Fairclough). W przypadku podejścia korpusowo-lingwistycznego (ang. *Corpus-Linguistics Approach*, reprezentowanego przez Gerlinde Mautner) wykrystalizowała się w ostatnich latach nowa metoda, *Corpus-Assisted Discourse Studies*, która łączy założenia lingwistyki korpusowej oraz analizy dyskursu (więcej o CADS w ostatniej części niniejszego artykułu recenzyjnego).

pomiędzy językiem a społeczeństwem – podejścia te różnią się w tym zakresie między innymi stopniem intensywności tych relacji. Za zasadny należy uznać dokonany przez autorkę wybór trzech nurtów KAD, przede wszystkim ze względu na ich wyraźne ukierunkowanie na analizę relacji między językiem a społeczeństwem w kontekście badanego dyskursu. Najbardziej pogłębioną i szczegółową analizę lingwistyczną, dotyczącą stopnia intensywności integrowania kategorii językoznawczych w ramach poszczególnych podejść analitycznych, przedstawiają Reisigl i Wodak (w podejściu dyskursywno-historycznym) oraz van Dijk (w podejściu socjokognitywnym), którzy operują szerokim wachlarzem cech makro- i mikrolingwistycznych oraz pragmatycznych i argumentacyjnych, a także van Leeuwen (w podejściu reprezentacji społecznych), koncentrujący się w analizie między innymi na zaimkach, przydawkach, trybie czasowników czy czasach (Wodak, Meyer, 2009: 21–22). Cechy te zostały w pracy zoperacjonalizowane i skutecznie zintegrowane w analizie konkretnych tekstów (również multimodalnych), dzięki czemu wybrane podejścia okazały się szczególnie przydatne w badaniach nad dyskursem, który stanowi przedmiot rozważań recenzowanego opracowania.

Rys. 1. Stopień integracji kategorii lingwistycznych w analizach trzech wybranych przez autorkę podejść oraz ich odniesień do relacji język–społeczeństwo

Źródło: opracowanie własne na podstawie pracy Wodak i Meyera (2015: 20).

Przedmiotowy dyskurs pozostaje zatem w ścisłej relacji z rzeczywistością społeczną; co więcej, nie tylko ją odzwierciedla, ale także aktywnie ją współtworzy⁵. Skoro dyskurs

⁵ Punktem wyjścia dla tego założenia jest poststrukturalistyczna koncepcja dyskursu, rozwinięta przez Michela Foucaulta.

także konstruuje rzeczywistość społeczną, to każda zmiana w obrębie dominujących praktyk dyskursywnych może prowadzić do przeformułowania porządku społecznego. W recenzowanej publikacji naukowej autorka wielokrotnie postuluje zmianę znaczenia i użycia określonych terminów bądź całkowitą rezygnację z posługiwania się nimi w dyskursie publicznym i prywatnym, opierając swoje stanowisko na solidnie ugruntowanych ramach argumentacyjnych. W części empirycznej Ohia-Nowak przedstawia analizę semantyczną i pragmatyczną słowa *Murzyn*, a także innych rasonimów mniej lub bardziej znanych i wykorzystywanych w dyskursie publicznym, na przykład *Mulat*, przyczyniając się do istotnego wkładu w rozwój refleksji nad językowym wymiarem pojęcia rasy oraz ujawniając ukryte mechanizmy utrwalania się stereotypów i uprzedzeń w komunikacji społecznej.

Badaczka w wyniku analizy polskiego dyskursu publicznego i prywatnego wykazała między innymi, że „Czarność to OBCOŚĆ” (s. 255), o czym decydują następujące wyznaczniki (więcej s. 255–257):

- 1) wielowymiarowe uprzedmiotowienie, w tym obecność takich praktyk dyskursywnych jak reizacja („osoba czarna jako rzecz, najczęściej śmieć”), animalizacja („osoba czarna jako zwierzę, najczęściej małpa”), insektyzacja („osoba czarna jako insekt albo szkodnik”), mortemizacja („osoba czarna jako ta, która powinna nie żyć/[...] niosąca śmierć”);
- 2) brak jednostkowości czy podmiotowości, w tym paternalizacja i proteksjonalność („osoba czarna jako niezdolna do samodzielnego kierowania swoim postępowaniem”), dzikość/nieucywilizowanie, niezbędność zewnętrznej cywilizacji i pomocy *Białych*, monokształtność („osoba czarna nieróżniąca się od pozostałych osób czarnych”);
- 3) relacja z *Białymi* swoimi, w tym egzotyzyacja („jej wygląd jest traktowany jako ciekawostka i składa się z kilku schematycznych elementów”) oraz seksualizacja („osoba czarna jest rozwiązła seksualnie, ma niepohamowane żądze, gwałci lub pożąda gwałtu”).

Interdyscyplinarny charakter monografii sprawia, że adresowana jest ona do szerokiego grona odbiorczyń i odbiorców, w tym przedstawicielek i przedstawicieli takich dyscyplin jak językoznawstwo, nauki o komunikacji i mediach, psychologia, socjologia, a także do osób zawodowo związanych z dziennikarstwem. Jednocześnie publikacja ta pozostaje wartościową lekturą dla czytelniczek i czytelników spoza środowiska akademickiego, zainteresowanych problematyką rasizmu i jego społecznych mechanizmów. Dzięki krytycznemu ujęciu tematu książka skłania do autorefleksji i – jak zauważa prof. dr hab. Jacek Warchała w recenzji zamieszczonej na okładce – do swoistej „wiwisekcji” własnych postaw, przekonań i doświadczeń w kontekście omawianych zagadnień.

Analiza dyskursu, której wyniki przedstawiono w monografii, ma również charakter intersekcyjny⁶. Samo pojęcie będące – według Ohii-Nowak – „zarówno teorią, jak i kategorią analityczno-metodologiczną” może szczególnie zainteresować badaczki i badaczy złożonych zjawisk społecznych. Podejście to uwzględnia nakładanie się różnych osi nierówności społecznych, takich jak płeć, wiek czy pochodzenie etniczne. Włączenie tej

---

⁶ Szczegółowe omówienie zagadnienia intersekcyjności znajduje się na stronach 62–64 pracy, gdzie autorka rozwija teoretyczne podstawy oraz praktyczne implikacje tego podejścia dla analizy antyczarnego rasizmu.

kategorii analitycznej do badań naukowych niesie ze sobą istotne korzyści – umożliwia bardziej kompleksowe i realistyczne zrozumienie doświadczeń jednostek oraz ukazuje, jak różne formy opresji czy uprzywilejowania wzajemnie się przenikają i wpływają na doświadczenia jednostek lub grup społecznych. Dzięki temu badania stają się bardziej inkluzywne, szczególnie w kontekście polityk społecznych czy w wymiarze praktycznym, na przykład w projektowaniu interwencji. Niemniej podejście intersekcyjne może się wiązać z pewnymi trudnościami metodologicznymi, chociażby problemami z brakiem odpowiednich danych (dane mogą nie być gromadzone w sposób umożliwiający analizę intersekcyjną) czy ryzykiem nadmiernego skomplikowania analizy, co z kolei niekiedy utrudnia formułowanie jednoznacznych wniosków. Analiza intersekcyjna wymaga od badacza większej świadomości kontekstu społecznego oraz krytycznego podejścia do własnych założeń teoretycznych i rzetelnej operacjonalizacji pojęć.

Wyniki jakościowej i multimodalnej analizy, przeprowadzonej w ramach pracy nad monografią, dotyczące między innymi struktur i mechanizmów urasawiania wykorzystywanych w dyskursie antyczarnego rasizmu, stanowią wartościową podstawę do dalszych rozszerzonych i/lub pogłębionych badań. W szczególności otwierają one perspektywy dla włączenia metod jakościowo-ilościowych, takich jak analiza dyskursu wspomaganą korpusowo (ang. *corpus-assisted discourse studies*; por. Gillings, Mautner, Baker, 2023⁷), które pozwalają na identyfikację wzorców i mechanizmów obecnych w dyskursie, także ukrytych, przy jednoczesnym wykorzystaniu dużych zbiorów tekstów (korpusów) i narzędzi komputerowych do ich analizy. Należy zaznaczyć, że metoda ta nie wyklucza ujęcia jakościowego, lecz integruje ilościowe techniki (takie jak analiza frekwencji, kolokacji czy konkordancji) z jakościową interpretacją kontekstową. Jej celem jest wskazanie jawnych i niejawnych praktyk dyskursywnych obecnych w komunikacji językowej przy jednoczesnym zapewnieniu większej przejrzystości, reprezentatywności i systematyczności analizy.

Do kluczowych zalet wynikających z zastosowania metod korpusowych w ramach Krytycznej analizy dyskursu zalicza się przede wszystkim:

- 1) znaczne zwiększenie liczby analizowanych danych, co pozwala odrzucić jeden z formułowanych zarzutów wobec KAD, dotyczący ograniczonej reprezentatywności danych (por. Stubbs, 1997);
- 2) ograniczenie arbitralności w doborze materiału badawczego/selektywności badacza w stosunku do wyboru analizowanego materiału badawczego poprzez zastosowanie jednoznacznych i transparentnych kryteriów konstrukcji korpusu, co znacząco podnosi walory metodologiczne badania, w szczególności w ramach jego weryfikowalności oraz powtarzalności bądź replikacji prowadzonych badań (por. Kamasa, 2014: 110).

Podsumowując, należy zauważyć, że zastosowanie tej metody może istotnie pogłębić wiedzę na temat mechanizmów funkcjonowania antyczarnego rasizmu w badanej przestrzeni społecznej i medialnej w Polsce.

Możliwą do włączenia metodą – również w celu przedstawienia pogłębionego obrazu badanego zjawiska osadzonego w kontekście społecznym – jest analiza wydzźwięku/

---

⁷ O metodologicznej synergii krytycznej analizy dyskursu i lingwistyki korpusowej por. także Baker i in., 2008.

sentymentu⁸ (ang. *sentiment analysis*). Wykorzystuje się ją w badaniach nad dyskryminacją wyrażaną językowo, chociaż w polskim kontekście nadal pozostaje stosunkowo mało rozpowszechniona, przynajmniej w badaniach językoznawczych. Jej zaletą jest możliwość przetwarzania dużych zbiorów danych tekstowych i identyfikowania dominujących emocji, co pozwala uchwycić nastroje społeczne wobec konkretnych odniesień, na przykład grup społecznych. Badania dotyczące języka polskiego (np. Baider i in., 2026), choć nieliczne, pokazują potencjał tej metody – od analizy komentarzy w mediach społecznościowych po badania korpusowe nad językiem wrogości wobec uchodźców czy migrantów. W połączeniu z podejściem intersekcyjnym analiza sentymentu może stanowić cenne narzędzie do opisu złożonych form dyskryminacji i wykluczenia w przestrzeni cyfrowej. Przykładem badania spoza polskiego kontekstu społecznego, ale obrazującego tę metodę w użyciu, jest badanie Scotland, Thomasa i Jinga (2024), w ramach którego przeanalizowano 7137 komentarzy na Facebooku pod filmem przedstawiającym śmierć George’a Floyda, zamieszczonym 25 maja 2020 roku. Zastosowano trójstopniową metodę analizy sentymentu oraz modelowanie tematyczne, co pozwoliło na uchwycenie złożoności reakcji społecznych na to wydarzenie. Wyniki badania pokazały między innymi przeważające negatywne emocje wobec ruchu Black Lives Matter.

Bibliografia

- Baider F., Szczepaniak-Kozak A., Strani K., Jaszczyk-Grzyb M. (2026), *Automatic hate speech detection: a case study on online comments with a focus on self-victimisation and sentiment*, “Applied Linguistics Review”, vol. 17(2), <https://doi.org/10.1515/applirev-2024-0129>
- Baker P., Gabrielatos C., Khosravini M., Krzyzanowski M., McEnery T., Wodak R. (2008), *A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics*. “Discourse & Society”, vol. 19(3), s. 273–306.
- Gillings M., Mautner G., Baker P. (2023), *Corpus-Assisted Discourse Studies*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kamasa V. (2014), *Techniki językoznawstwa korpusowego wykorzystywane w krytycznej analizie dyskursu*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, nr 10(2), s. 100–117.
- Ohia-Nowak M. (2025), *Antyczarny rasizm. Język – Dyskurs – Komunikacja*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Scotland J., Thomas A., Jing M. (2024), *Public emotion and response immediately following the death of George Floyd: A sentiment analysis of social media comments*, “Telematics and Informatics Reports”, vol. 14, <https://doi.org/10.1016/j.teler.2024.100143>
- Stubbs M. (1997), *Whorf’s children: Critical comments on critical discourse analysis (CDA)*, [w:] A. Ryan, A. Wray (red.), *Evolving models of language* (s. 110–116), Clevedon: BAAL in association with Multilingual Matters.
- Wodak R., Meyer M. (2015), *Methods of Critical Discourse Studies*, London: SAGE.

---

⁸ Anglicyzm *sentiment* – pomimo potrzeby jego semantycznej dyzambiguacji w języku polskim – używany zamiast terminu wydzźwięk jest powszechny w dyskursie naukowym w języku polskim dotyczącym tej metody w różnych dyscyplinach (m.in. socjologii i informatyce).